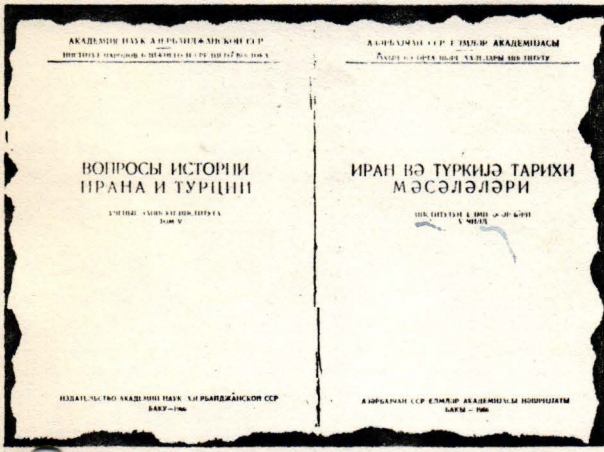

"TARİHE TANIKLIK"

Ki Rusça ve Azerice kapakları

Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşuna ait Türkçe belgelere bir Azeri belge daha katılıyor: Bakü'daki Şarkiyat Enstitüsü yayınları arasında yer alan bu kitaptan yayınlayacağımız bir bölüm, tarihe tanıklık etmesi açısından ilginçtir. Aşağıdaki Azeri belgesi ilk kez yayınlanıyor:

"Y. Bagirov, "Türkiye Komünist Partisinin yaranması (kurulması) Tarihi", İran ve Türkiye Tarihi Meseleleri - Voprocı İstorii İrana İ Turtsii, Azarbaycan SSR İlimler Akademiyası Yakın ve Orta Şark Halkları İnstitutu, Baku, Azarbaycan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, 1966, s. 61-97. (aşağıdaki metin sayfa 76-86'yi içermektedir.)

Bu zaman Türkiye'de yaranmış (ortaya çıkmış) vaziyet dağınık halde olan bütün Türk kommünistlerinin ve teşkilatlarının vahid bir partiyada (partide) birleşmesini talep edirdi (ediyordu). Bu maksatla Mustafa Suphi ve onun silahdaşları böyle partiyayı (böyle bir partiyi) yaratmak için çok büyük iş yapıp, (iş görüp), Türkiye kommünist guruplarını birleştiren bir kurultay çağırmağa ciddi hazırlaşdılar.

Mustafa Suphi muhtelif partiya gurupları ve özeklerinden (hücrelerinden), Türkiye zahmetkeşlerinden (emekçilerinden) çohlu (bir çok) mektuplar alır, hamin (bu) mektuplara hususi adamlar vasıtasıyla cevaplar yazmakla partiya seçkilerini (seçimlerini) aparmak üzere konkret tapşırıqlar (görevler) verirdi.

Evvelce kurultayın Türkiye'de çağırılması hesapta tutulmuştu. Lakin kurultaya hazırlık zamanı Türkiye hükümet organlarının icaze vermeyeceği aydın olduktan kurultayın Baku'da geçirilmesi karara alındı.

Birinci kurultay

1920'ci sentyabrın (Eylülün) 9 da Baku'nun Kızıl Ordu kulübünde Mustafa Suphi yoldaşın sedrliği (başkanlığı) ile Türkiye kommünist teşkilatlarının birinci kurultayı açıldı. Bu kurultayın çağırılması iki beynelhalk (uluslararası) siyasi hadiseye tesadüf etmişti. Bunlardan biri III İnternasyonalın 2 ci kongresinin, ikincisi de Baku'da Şark halklarının 1. kurultayının çağırılması idi. Bu iki tarihî hadise Türkiye kommünist teşkilatlarının 1. kurultayının işine çok büyük tesir etti, siyasi cihetten düzgün istikamet ve manevî ruh verdi.

Bu kurultayda 15'den artk (fazla) Türkiye kommünist teşkilatından (esasen İstanbuldan, Zonguldakdan, Ereğliden, Trabzondan Sivastan, Karstan, Ankaradan, Eskişehirden, Konyadan ve sair den) halledici sesle (kat'î reyile) 32, meşveretçi sesle (istişari reyile) ise 42 nümâyende (delege) iştirak edirdi. Bundan ilave, kurultayda bir sıra Türk kommünist guruplarından 51 nümâyende konak (konuk) olarak iştirak edirdi. Cemi (toplamı) 125 nümâyende.

Kurultayın ikinci iclasında (oturumunda) gündelik (gündem) tasdik olundu. Müzakereye konulan meseleler bunlar idi: 1) Muasip vaziyete dair; 2) Türkiye Kommünist Teşkilatları Merkezi Bürosunun faaliyeti hakkında hesabat; 3) Müstemele meselesi ve milli mesele; 4) Kooperayıcı (işbirliği) meselesi; 5) Türkiye Kommünist partiyası Programının ve Nizamnamesinin Tasdiki; 6) Yerli teşkilatların işi hakkında; 7) Türkiye'de kadınlar hareketi hakkında; 8) Agrar mesele; (Toprak ve tarım meselesi) 9) Türkiye Kommünist Partiyası merkezi organlarına seçkiler.

Kurultay da "hazırkı (bugünkü) devir hakkında" maruz (rapor) ve "Anadolunun muasip vaziyetine dair" ilave maruz dinlenildi. Maruzalarda Birinci dünya muharibesi neticesinde kapitalizm aleminde baş veren ciddi sarsıntı ve buhrandan bilavasita neticesi olarak bütün Şark'da, o cümleden Türkiye'de güçlü milli-azadlık (milli kurtuluş) hareketinin başlanmasından danışıldı. (bahsedildi)

Kurultay kaydetti ki, "...Anadolu'da devam eden milli inkılab hareketi Umumdünya imperyalizmine karşı olan mubarizenin ayrılmaz hissesi olup, bütün dünya proleter hareketine yardım edir. Bu hakikattir ki, hamin milli hareketin ülke dahilinde inkişaf etmesi ve derinleşmesi sınıfı şuurun meydana gelmesine hizmet edecek ve böylelikle de gelecek içtımai inkılabı zaruri bir zemini hazırlayacaktır...

Türkiye Kommünist Partiyası ülkede imperyalizme kar-

TKP'nin kuruluşu hakkında bir Azeri incelemesi:

şı olan bu hareketin derinleşmesine yardım etmekle beraber, fahlı ve kendilerinin (işçi ve köylülerin) asıl maksadı ve son amalı (ideali) olan zahmetkeşler (emekçiler) hakimiyetini elde etmek esaslarını hazırlamağa da bir vazife olarak karşıya koyur."

Kurultay gündeliyinin ikinci meselesine geçti. Türkiye Kommünist Teşkilatları Merkezi bürosunun yaranmasından (kuruluşundan) kurultayın çağırılmasına dek olan faaliyeti hakkında hesapat maruzesini Mustafa Suphi etti. O, öz maruzesinde (kendi raporunda) partiyanın yaranmasını iki devre ayırdı; birincisi teşvihat devri, yani partiyanın yaranmasının (doğuşunun) esas hazırlık devri, ikinci ise teşkilat devridir.

Hazırlık devrinden danışarken (sözederken) Mustafa Suphi Birinci Dünya muharibesinin Türkiye'ye olan tesirini, sınıfı kuvvetlerin tenasubunu (oranını), onların vaziyetini, ülke dahilinde içtımai fikirlerin, azadlık ideallerinin yaranması (kurtuluş fikirlerinin doğuşu) esaslarını, Büyük Oktyabr (Ekim) sosyalist inkılabının bütün Şark ülkelerine o cümleden Türkiye zahmetkeş (emekçi) halk kütlelerine tesirini gösterdi. Sonra M. Suphi yoldaş merkezi büronun organlarının faaliyetinden danışdı (bahsetti).

Öz teşkilat müstakilliliği

M. Suphi'nin maruzası (raporu) esasında kurultay Merkezi büronun faaliyeti hakkında karar çıkarttı. Kararda denilirdi ki, kurultay teşkilatın Rusya'da dahili ve harici irticaya karşı mubarize yolunda ifa ettiyi mühim vazifeyi taktir edir ve bu faaliyetin Türkiye fahlı ve kentlilerinin (işçi ve köylülerinin) azadlığına doğru ileriye atılmış büyük bir adım olduğunu tastik edir. Kararda kayd edilirdi ki, Merkezi büro içtımai inkılabın bu veya diğer mubarize (savaşım) cephesinde çetin devirler geçirmekle beraber, tebligat ve teşkilat işlerinde muayyen maksada doğru irelilemiş (ilerlemiş) ve III İnternasyonal hattıyla giderek, öz faaliyetinde doğru yol tuttuğunu artık isbat etmiştir.

Müstemele ve milli meseleye dair olan maruzalar (raporlar) esasında kurultay 5 maddeden ibaret karar kabul etti. Kararda Oktyabr (Ekim) inkılabından sonraki devirde müstemele, yarı müstemele ve asılı (bağımlı) ülkelerde imperyalizmin müstemelekeçilik sistemine karşı yeni mubarize merhalesinin başladığı gösterilir ve ahirde (sonra) deyilir di: "Türkiye Kommünist partiyası inkılabî harekete koşulan zayıf ülkelerde imperyalizme karşı mubarizede öz varlığını müdafaa eden bütün milletlere taraftar olmakla beraber, imperyalizm usul-ideesine karşı sınıfı mubarize hissini zahmetkeş halk kütleleri içerisinde daha da derinleşmesi için var kuvvetiyle çalışmalı ve hem de öz teşkilat müstakilliliğini (kendi örgütsel bağımsızlığını) korumalıdır."

Mustafa Suphi'nin teklifi üzerine hemin gatname (bu karar) Program layihasını hazırlayan komissiyaya verildi ve gatname (karar) Programın muayyen hissesine dahil edildi.

Kurultayın en mühim ve vacib meselelerinden biri üç gün müzakeresi devam eden partiya Programının ve Nizamnamesinin kabul olunması idi. Bu meseleye dair maruzacı (raportör) M. Suphi idi. Marksistçesine tertib olunan ve Türkiye şartına uygun olan bu Program hakkında Suphi çok geniş izahat verdi ve onun ayrı ayrı maddelerinden danışdı (bahsetti). Program 10 maddelik bir mukaddimeden, 12 fasıldan ve cemisi (tümü) 49 maddeden ibaret idi. Programın ihata ettiği esas meseleler devlet forması (biçimi), dini ve milli münasebetler, iktisadiyat, kent-

li tasarrufatı (köy ekonomisi), banklar (bankalar), vergiler, menzil (konut) ve işe, fahlılara (işçilere) aid teminat ordu, milis, mahkeme, maarif ve sihiyye hakkında idi. Bütün Program madde madde müzakereye koyuldu ve nihyet bütünlükle kabul olundu.

Maruzada (raporda) Suphi gösterir di ki, Türkiye Kommünist Partiyası beynelhalk içtımai harekate arkalanan ve aynı zamanda, bu harekate yardım eden inkılapçı bir partiyadır. Programda Türkiye'nin zayıf ve geride kalmış bir ülke olduğu nazara alınarak kaydedilirdi ki, yalnız Türk fahlı ve kentlilerinin (işçi ve köylülerinin) gücüne istinad ederek, Avrupa ve Amerika imperyalistlerine mukavemet göstermek ve Türkiye zahmetkeş halk kütlelerini esaret zincirinden halas etmek mümkün değildir. Beynelhalk proletariyatın gücü, yardımı, hemreyliği (dayanışması) olmadan içtımai inkılapda galebe elde etmek olmaz.

TKP'nin Programının birinci faslı devlet formasına (şekline) aittir. Burada gösterilir ki, TKP III İnternasyonalın bir seksiyonu olup, Türkiye'nin konkret şartlarında imperyalizme ve sultanlığa karşı mubarize aparıp (mücadele eder). Milli azatlık hareketi devrinde sultanlığın yıkılması, bununla birlikte halifeliliğin de aradan kaldırılması TKP tarafından ireli (ileri) sürülen iki vazifedir.

TKP nin 1. kurultayı bu zaman Anadolu Muvakkatı Merkezi Komitesinin 1920 nci yıl İjulun (Temmuzun) 14 deki intibahnamesinde ireli (ileri) sürdüğünden farklı olarak, proleter diktatürası meselesini koymurdusa da (koymuyorsa da), fahlı ve kentlilerin (işçi ve köylülerin) her cür (türlü) istismara karşı olan sınıfı mübarizesini inkişaf ettirmek ve geniş halk kütlelerini tedricen proleter rehberliği altına toplamak yolu ile fahlı ve kentli (işçi ve köylü) diktatürasının kurulması için şeriat hazırlamağa ön plana geçirdi. Mahz (yalnız) bu maksada nail olmaktan ötürü TKP muhtelif milletlerin zahmetkeş kütlelerini birleştiren ve demokratik esaslar üzerinde federatif bir respublika (cumhuriyet) kurulmasına çalışırdı.

Devlet aparatını demokratik esaslar üzerinde kurmak maksadı ile TKP canişinlerin (yöneticilerin), valilerin, kaza reislerinin ve sair memurların halk tarafından seçilen şahıslarla, jandarm organının ahali tarafından seçilen halk milisi ile, şerî mahkemelerin halk mahkemeleriyle avaz olunmasını (değiştirilmesini), istismarcı sınıfların sesverme (seçim) hukukundan mahrum edilmesini, geniş zahmetkeş halk kütlelerinin seçip-seçilmek hukuklarının bergarar edilmesini (karara bağlanmasını) talep edirdi.

TKP Programında "18 yaşını geçmiş olan fahlı, kentli (işçi, köylü) ve askerlerin, elece de (böylece) devlet kulluklarından (vatandaşlarından) cinsinden (cinsiyetinden), dinî akidesinden ve milliyetinden asılı (bağımlı) olmayarak seçip-seçilmek hukukuna malik olmaları, ruhanilerin, mülkdarların, selemcilerin ve nuhtekirlerin sesverme (seçim) hukukundan mahrum edilmesi" ireli (ileri) sürülürdü.

Türk olmayan milletlerle münasebet meselesinde ilk defa olarak Türkiye tarihinde düzgün mevki tutan yalnız TKP olmuştur. TKP milletlerin mukadderatını tayin etmek hakkındaki marksist şiarı esasında federatif respublikada yaşayan bütün başka milletlere tam siyas-iktisadi hukuk azadlığı verilmesini talep edirdi.

Kurultay nümâyendelerinden (üyelerinden) bazıları federatif respublika şartlarında milletlerin hukuklarının güya mahdut olunacağını iddia edirdiler. Lakin bunlara cevap olarak Mustafa Suphi gösterirdi ki: "Büyük bir federasya dahilinde, hususiyile sosyalizm prensipleri esasında kurulan devlet içerisinde olan küçük muhtar cumhuriyetler federasyadan ayrılmazlar. Çünkü bunlar özerlerini idare etmekte tam müstakil olarak ve iktisadiyatlarını inkişaf ettirmek için büyük devletle bir vahdet yaratacaktır".

"Komünizmin tantanası"

Türkiye Kommünist Partiyası işgalcilere karşı mubarizede Kemalçileri müdafaa etmekle beraber, aynı zamanda, fahlıları, kentlileri, sanatkarları ve emekçi ziyalıları (aydınları) insanlığın son amalı olan komünizm tantanasına (zaferine) nail olmak uğrunda mubarizede TKP bayrağı altında toplanmaya çağırırdı.

Kurultayda en mühim meselelerden biri de Türkiye'de ve onun haricinde olan ayrı ayrı kommünist teşkilatlarının vahid bir partiya etrafında toplaşmaları hakkında Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı tarafından ireli (ileri) sürülen teklif idi. Bununla alakadar olarak, kabul olunan kararda deyilirdi: "Kommünist teşkilatlarının bir birlerinden alakasız olarak çalışmaları inkılabın içtımai maksatlarına nail olmasını son derece çetinleştirir. Kapitalist dünyasına karşı vahid bir cephe yaratmak ve kat'î zafer elde etmek için bir ülke dahilinde müstakil olarak teşekkül tapan (eden) kommünist guruplarının umumî bir merkez etrafında birleşmeleri zaruridir. Buna göre de ister İstanbuldaki kommünist guruplarını ve isterse de Anadolu'da ve Rusya'da birbirinden ayrı olarak mevcut olan teşkilatların "Türkiye Kommünist Partiyası" adı altında tam bir vahdet teşkil etmeleri lazımdır."

Türkiye Kommünist Partiyası Merkezi Komitesinin sedrliğine (başkanlığına) Mustafa Suphi, katipliğine ise Ethem Nejat seçildiler. İsmail Hakkı, Süleyman Nuri, Nazım ise Merkezi Komite bürosunun uzvluğuna seçildiler.